

Úvodem

Tato kniha si klade za cíl vysvětlit obsah, podoby a výsledky nacionálního soupeření ve sféře ekonomiky mezi dvěma nejpočetnějšími národními společenstvími českých zemí, Čechy a Němci. Pojednává období takřka jednoho století, jež vnímáme z hlediska formování moderní nacionálně české společnosti jako období konstitutivní. Je vymezeno pádem bachovského absolutismu na straně jedné a druhou světovou válkou na straně druhé. Kolektivní monografie týmu historiků soustředěných kolem Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy je uvedena zamyšlením předního znalce problematiky evropského nacionalismu Miroslava Hrocha. To nabízí čtenáři vhled do současného dosud neuzavřeného teoretického diskursu na téma národní hnutí a jeho interakce s národním ekonomickým zájmem.

Jednotlivé kapitoly zkoumají klíčová pole nacionálních konfrontací v hospodářském životě. Sledují ideologická východiska a s nimi spojené strategie realizace národního povznesení či udržení „národních pozic“, rozvoj peněžnictví jako směrodatného činitele ekonomické emancipace českého národa i rozvoj nacionálních bojů nejen na trhu kapitálu a peněz, ale také na trhu zboží, ba i práce. Charakteristiku období národní emancipace v rámci habsburské monarchie střídá obraz proměn politických a hospodářských rolí příslušníků národních komunit v podmínkách Československé republiky. Pozornost je věnována procesu nacionalizace ekonomiky v duchu československé státní doktríny i tendenci k hospodářské marginalizaci německé menši-

ny. Závěrečná kapitola pak ústí v nástinu radikální praxe nacionálního socialismu při řešení tzv. české otázky v období okupace.

Pojem „hospodářský (ekonomický) nacionalismus“ nemá zcela jednoznačně vymezený obsah. Principiálně hospodářský nacionalismus značí prosazování a hájení národních zájmů v hospodářském životě, ať již uvnitř suverénního státního útvaru či na úrovni mezinárodní. Jeho vnímání je tradičně mnohoznačné. Lze mu rozumět v kontextu vývoje národních států a národních komunit jako strategii pozitivní, funkční, jež vyjadřuje emancipační a modernizační potenciál rodících se, resp. mladých národních společností. Na druhé straně s postupující globalizací, jež je charakterizována formováním světového trhu a nadnárodních hospodářských uskupení, kdy vývojově opožděné národní společnosti srovnávají krok s vyspělejšími cestou kapitalismu se ubírajícími národy a státy, se hospodářský nacionalismus obracel do nové polohy. V ní stále výrazněji sloužil partikulárním profitům konkrétních částí sociálních struktur či dokonce býval instrumentalizován jako jeden z prostředků konfrontace radikálních nacionalismů – ideologií, politických a jiných hnutí. Za vrchol nacionálních hnutí lze považovat meziválečné období s nástupem radikálního nacionalismu italského, německého, ale třeba i japonského. V tomto období nabyl pojem nacionalismus převážně negativního obsahu.¹

Porozumění pojmu „hospodářský nacionalismus“ se měnilo s tím, jak se měnil kontext, v němž se odehrával. Od vnímání ve smyslu hospodářský patriotismus/vlastenectví lze plynule přejít k interpretaci vyjadřující takovou preferenci příslušníků vlastního národa před jinonárodními účastníky hospodářského života, která vyjadřuje jejich diskriminaci. Průběžné komentování pozitivního či negativního obsahu sledovaných projevů nacionalismu považují autoři za nadbytečné, neboť vysvítá z kon-

textu jednotlivých událostí a problémů. Jestliže pojem nacionalismus sám o sobě vyjadřuje intenzivní národní uvědomění a cítění a má tedy spíše negativní konotaci, adjektivum „nacionální“ autoři publikace užívají principiálně jako pojem hodnotově neutrální, v zásadě obsahově rovný zaužívanému pojmu „národní“. Ten však v části veřejnosti vzbuzoval a vzbuzuje pozitivní konotace, a tak v textu vedle sebe stojí pojem „národní“ vnímaný spíše kladně a pojem „nacionální“ vnímaný hodnotově neutrálně. V hovorovém jazyce někdy dokonce bývá pojem „nacionální“ vnímán negativně. Nicméně podle normativních výkladových slovníků českého jazyka v žádném případě není negativní konotace inherentní vlastností pojmu nacionální.² V neutrální poloze tento pojem používají v podstatě všechny překladové slovníky. S ohledem na skutečnost, že české národní hnutí se rozvíjelo v dominantní interakci s národním hnutím německým není bez významu skutečnost, že naše porozumění pojmům „nacionalismus“ a „nacionální“ je zcela kompatibilní s porozuměním v sousedním Německu.³ Pro vyjádření radikálního nacionalismu až šovinismu autoři důsledně užívají adjektiva nationalistický.

* * *

Podklady pro ikonografickou výbavu publikace laskavě poskytli: Národní muzeum (obr. 33, 35, 36), Uměleckoprůmyslové muzeum (obr. 100), Národní archiv (obr. 92–97), Archiv Národního technického muzea (obr. 67, 89, 90, 91), Archiv Národního muzea (obr. 75), Archiv České národní banky (obr. 17–24, 26, 27, 37, 60–65, 70, 76), Státní okresní archiv Přerov (obr. 3), Státní okresní archiv Šumperk (obr. 49), Galerie Langhans Praha (obr. 15), Parlament der Republik Österreich – Dokumentation, Archiv und Statistik Wien (obr. 55), doc. PhDr. Pavla Vošahlíková, DrSc. (obr. 1, 4, 6, 9, 10, 32), Marie Brázdová (obr. 57), Martin Dohnal (obr. 34,

43–48, 58) a Ladislav Čermák (obr. 78, 79). Všem patří poděkování editorů i celého týmu autorů kolektivní monografie.

Obrázky, u nichž není výslovně uveden zdroj, pocházejí z osobních dokumentací autorů: J. Balcarové (obr. 41, 50, 51, 52, 80, 81, 99), I. Jakubce (obr. 2, 29, 30, 31, 40), D. Jančíka (obr. 7, 12, 13, 14, 25, 38, 39, 54, 56, 59, 66, 68, 69, 71–74, 77, 88), E. Kubů (obr. 5, 11, 17, 28, 42, 53, 87, 98) a B. Štolleové (obr. 8, 16).